Pásztor Éva

Elpusztult települések lokalizációjának kérdéséről

Kísérlet a középkori Süldő falu azonosítására

1. Az írásom címében jelzett problematika kapcsán akarva-akaratlanul elmerenghet a kutató arról, hogy milyen vizsgálati lehetőséget kínálhatna, illetve tanulságokkal szolgálna, ha a nyelvterület összes elpusztult településének nyelvi adatait kezében tarthatná. Ilyesfajta gyűjtemény azonban meglehetősen nehezen lenne egybeállítható, minthogy már önmagában e települések objektumként való megítélése sem egyszerű, a források ugyanis e tekintetben általában homályosak. Mindenesetre feltételezhető, hogy a középkori helységek egy jelentős része „nem is volt valóban faluszerű település, hanem valamiféle földesúri gazdasági telephely" (BALOGH 1986a: 134, vö. még 137–8). A források fennmaradásának esetlegessége folytán az sem dönthető el mindig egyértelműen, hogy ezek a falvak folyamatosan megültek lehettek-e, vagy fennállásuk során valamikor elpusztultak, s esetleg újratelepültek (GYÖRFFY 1961: 35, 1963: 53, SZABÓ I. 1966: 144, 187). Ami viszont a korai oklevelekből hozzávetőlegesen leszűrhető, az egyrészt a pusztulás mértéknek kronológiai kötöttsége: egyes falvak már a korai időszakban (a 13. században), tömegével azonban majd csupán a 14–15. században semmisülhettek meg, mások viszonylag életképesek maradtak, akár egészen a 16. századig (SZABÓ I. 1966: 185, BALOGH 1986a: 137–8). A források másrészt a folyamat földrajzi, területi eltéréseire is rámutathatnak:[1] közismert például, hogy az ország településhálózata — főként az Alföld és a Dunántúl egyes vidékein — a maihoz képest egykor jóval sűrűbb lehetett (WEIDLEIN 1934: 611–30, 1936: 22–3, GYÖRFFY 1961: 35–8, SZABÓ I. 1966: 141, VÁRNAGY 1991: 187). E földrajzi területek szerinti vizsgálat jobbára a pusztásodást kiváltó okokra (például gazdasági, demográfiai tényezőkre stb.) összpontosít.[2] Az okok hatásainak számbavétele azonban nem maradhat pusztán a történettudomány kerete-

[1] Lásd ehhez GYÖRFFY 1963: 53, SZABÓ I. 1966: 139, 147, 177, VÁRNAGY 1991: 185, FERENCZI 1994: 10, NYÁRÁDI–SÓFALVI 2007: 18, TÓTH V. 2008: 28.

[2] A pusztásodás okairól az alábbi szakirodalom nyújt bőséges tájékoztatást: WEIDLEIN 1934: 628–9, 1935: 667, GYÖRFFY 1961: 35–8, 1963: 45–62, SZABÓ I. 1963: 63, 1966: 139–88, KRISTÓ 1981: 31, VÁRNAGY 1991: 187, 196, FERENCZI 1994: 8–9, NYÁRÁDI–SÓFALVI 2007: 18, TÓTH V. 2008: 28–9, KMTL. 667–8. Szűkebb területünkre — az egykori Szabolcs vármegyére vonatkozóan — pedig a következők: ZOLTAI 1908: 104–5, 1926: 105, NÉMETH 1986: 125, 127, BALOGH 1986a: 138, 1986b: 146, 1986c: 160, MÓDY 1998: 178, 1999: 232.

in belül, arról más tudományok, tudományágak (így például a nyelvészet, régészet, művelődéstörténet stb.) sem mondhatnak le. Eredményekre ugyanakkor véleményem szerint csakis interdiszciplináris kutatások révén számíthatunk, s ennek szükségességét már ezidáig is többen hangoztatták (így például FERENCZI 1994: 12, BENKŐ 1998: 111, SZENTGYÖRGYI 2008: 255, 256). Ám olykor a több szempontot integráló kutatások sem jutnak előre egy-egy elpusztult településsel kapcsolatban: előfordulhat például, hogy az oklevelekben felbukkanó helynév faluhelyét a régészeknek nem sikerül azonosítani, s megfordítva: sok olyan település helyét viszont feltárják, amelyeket az írott források nem említenek (vö. MESTERHÁZY 1982: 83).

A helynévtörténeti kutatások számára egy-egy objektum helyhez kötése azért az egyik legalapvetőbb feladat, mert ez egyrészt a nyelvi rekonstrukció része (HOFFMANN 2008: 12), s így minden további történeti-névtani elemzés kiindulópontjául szolgál (RÁCZ A. 1999: 161); másrészt pedig a lokalizáció sikerességének függvényében a nevek forrásértéke nőhet meg (BENKŐ 1998: 112, TÓTH V. 2008: 30). Közelebbről tehát a gyakorlati szükségszerűség is igényli az ilyesfajta vizsgálatokat: a helyneveket etimológiai tekintetben elemző szótárak készítése és egybeállítása során kulcsfontosságú a nevek pontos azonosíthatóságának a kérdése.

2. Készülő disszertációm kapcsán — amely a Hajdúnánás határában található határneveket egyrészt etimológiai, másrészt rendszertani tekintetben igyekszik bemutatni — elsődleges feladatnak számít e nagy kiterjedésű település határában fekvő egykori falvak azonosítása, határaik megállapítása. Az elpusztult települések nevei ugyanis különleges névalkotó státuszuknál fogva gyakran alkalmasnak bizonyulnak újabb határnevek létrehozására (lásd ehhez HOFFMANN 1984–1985, PÁSZTOR 2008, LIZÁK 2009: 26–7).

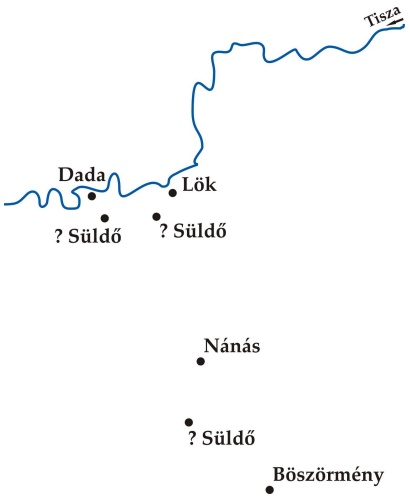
A történészek már az eddigiekben is jó néhány elpusztult települést próbáltak meg Hajdúnánás határához kötni: fölvetették például *Zöldhalom* (ZOLTAI 1926: 108, MÓDY 1973: 31, NÉMETH 1997: 208), *Nagynádfenék* (ZOLTAI 1926: 110, MÓDY 1973: 31), *Kajántelke* (MÓDY 1973: 31)[3] és *Süldő* (ZOLTAI 1905: 73, 1926: 110, H. FEKETE 1959: 102, KŐRÖSI 1972: 49, DRAVICZKY 1990: 15) e területre lokalizálhatóságának lehetőségét.[4] Írásomban most csupán ez utóbbi, az egykori *Süldő* település lokalizálására teszek kísérletet, s e konkrét eseten keresztül igyekszem azokat a módszertani alapelveket is megfogalmazni, amelyek

[3] NÉMETH PÉTER *Kaj(d)ántelké*-t a mai balmazújvárosi határba, a *Gajdán-* vagy *Kajdán-halom* környékére helyezi (1997: 102).

[4] *Tedej, Varjas* és *Vid* egy része biztosan e területen feküdt (lásd ehhez például MÓDY 1973: 29, PÁSZTOR 2008: 218). NÉMETH PÉTER arra is fölhívta a figyelmemet, hogy mindezek mellett felvetődhet esetleg *Simonegyháza* e területre lokalizálásának lehetősége is. E birtok pontos helye azonban egyelőre ismeretlen.

az ezidáig helyhez nem kötött, elpusztult falvak felkutatásában is segítségül szolgálhatnak.

3. A szakirodalomban Süldővel kapcsolatban több álláspont rajzolódik ki: a kutatók egy része a mai Hajdúnánás déli, illetve Hajdúböszörmény északi határába (ZOLTAI 1905: 73, 1926: 110, H. FEKETE 1959: 102, KŐRÖSI 1972: 49, DRAVICZKY 1990: 15), míg mások (Tisza)Dada szomszédságába helyezik (KANDRA 1886: 34, KARÁCSONYI–BOROVSZKY 1903: 296). *Süldő* helyhez kötésével kapcsolatban olykor annak is tanúi lehetünk, hogy akár egyazon szerző is másként gondolkodik idővel erről a kérdésről: NÉMETH PÉTER például egy korai írásában Hajdúböszörmény (BALOGH–NÉMETH 1970: 36), később Tiszadada (MEZŐ–NÉMETH 1972: 121) s végül Tiszalök határában keresi az egykori falu nyomait (1997: 168). A szakirodalomban ezidáig felvetődött álláspontokat szemlélteti az 1. térkép.

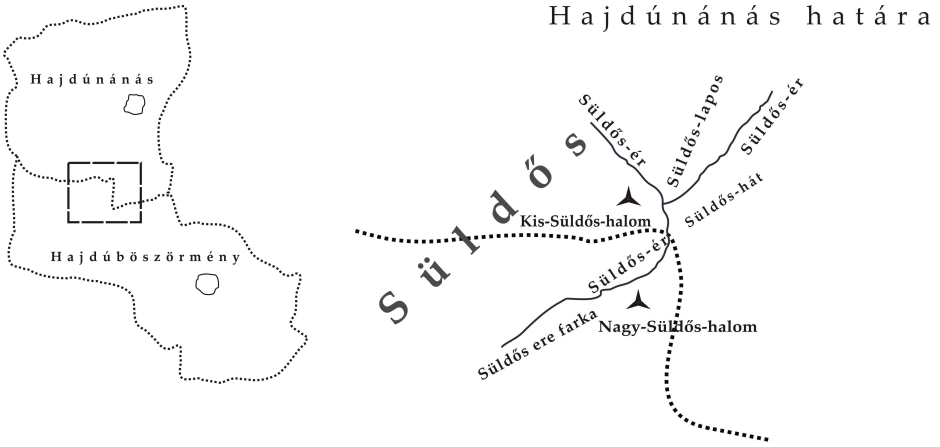

1. térkép. *Álláspontok Süldő lokalizációjával kapcsolatban.*

Arról, hogy e falu esetleg a nánási határban feküdt volna, a Hajdúnánásról készült helytörténeti monográfiák nem nyilatkoznak (BARCSA 1900, RÁCZ I. 1973). A néphagyomány szerint azonban e területen valamikor falu állt, amely utóbb elpusztult (MOLNÁR 1938: 12, H. FEKETE 1959: 102, KŐRÖSI 1972: 49, DRAVICZKY 1990: 15). Az álláspontok igencsak megosztott volta késztetett arra, hogy a kérdésben magam is alaposabban elmélyedjek. Mindenekelőtt azonban azokat a fogódzókat látom célszerűnek sorra venni, amelyek segítségével a település egykori helyét legalább hozzávetőleges pontossággal meghatározhatjuk.

3.1. Határnevek, névbokrok. A mai határnevek két fajtája mutat elpusztult településre: egyrészt azok, amelyek úgy utalnak egykori falura, hogy névtestükben nem fedezhetünk fel közvetlen lexémaegyezést a hajdani településnévvel,

például *Puszta, Régi faluhely, Pusztafalu* stb.[5] Egykori falvak emlékeit őrizhetik másrészt a névbokrosodás[6] révén létrejött helynévtársulások. A kutatók többnyire éppen a névbokrok alapján kapcsolták Süldőt a nánási, illetve a böszörményi határhoz (ZOLTAI 1905: 73, 1926: 110, H. FEKETE 1959: 102, BALOGH–NÉMETH 1970: 36). A nánási határ déli részén valóban felbukkannak esetleg erre utaló határnevek *(Süldős, Süldős-halom ~ Kis-Süldős-halom ~ Kis-Süldős, Süldős-laponyag, Süldős-lapos, Süldős-hát, Süldős-ér ~ Süldős ere, Süldős-ér laponyaga),* sőt e névbokor néhány tagja a böszörményi határ északi részén található *(Süldős ~ Süldős-ér ~ Süldős ere, Süldős ere farka, Süldő-halom ~ Süldős-halom, Nagy-Süldős-halom).* A nevek által jelölt helyek elhelyezkedését a 2. térkép ábrázolja.

2. térkép. *A* Süldős *névbokra a nánási és a böszörményi határban.*

Bár nem tartozik szorosan az írásom témájához, de talán érdemes megjegyezni, hogy a *Süldős* néven adatolható terület egykor bizonyára önálló névadási egységet alkothatott, s vélhetően e nevek keletkezését követő időben került sor a két említett település közötti közigazgatási határvonal megállapítására. Úgy tű-

[5] Persze az ilyen típusú nevek esetében nagyfokú óvatossággal kell eljárnunk, hiszen míg a *Faluhely, Pusztatemplom* határnevek bizonyosan elpusztult falut jeleznek, a *Cserepes* helynévről ugyanezt már kisebb valószínűséggel állíthatjuk, ez tudniillik többféle motiváció alapján is keletkezhetett (lásd ehhez TORMA 1981: 209).

[6] A jelenségen azt a folyamatot értem, melynek során valamely terület neve újabb helynevek névalkotójává válik, s ez nem csupán az adott objektumot jelölő név szinonimáiban, hanem a vele határos területek vagy éppenséggel a jelölt objektum területén belül elhelyezkedő egységek neveiben is kimutatható.

nik, hogy a névhasználat nem vett tudomást erről, és a névhasználók továbbra is egységként tekintettek-e területre.

Hajdúnánás és a környező települések határnevei alapján talán azt a további — és általánosabb érvényű — tanulságot is levonhatjuk, hogy két település azon határvonalai mentén bukkanhatunk elsősorban névbokrokra, ahol a határperek, viták időről időre kiújultak. Ennek igazolására azonban újabb vizsgálatokra van szükség.

Visszatérve a fenti határnevek problematikájára: ha feltesszük, hogy *Süldő* település egykor valóban ezen a területen állt, s nevéből szintagmatikus szerkesztéssel alakultak a névbokor elemei, akkor ez esetben azt a vélekedést is elfogadjuk, miszerint a településnév *-s* képzővel való bővülése megelőzte a határnevek keletkezését, előtagjukban ugyanis szinte kizárólagosan képzett, azaz *Süldős* forma áll.

A kérdés ennél azonban összetettebbnek tűnik, elvileg ugyanis más lehetőséget is feltételezhetünk. Elképzelhető például az is, hogy jelentésátértékelődéssel elsődlegesen a *Süldő* településnévből *Süldő* határrésznév keletkezett, s a határrészt jelentő *Süldő* bővült utóbb *-s* képzővel. Csakhogy azt, hogy a 'határrész' jelentésű *Süldő* forma megjelent volna, nagy valószínűséggel elvethetjük, hiszen a 18–20. századi levéltári források *Süldő* formában soha nem említik a területet. A böszörményi határban álló *Süldős-halom* történeti adatsorában ugyan egyetlen, 20. századi térképi adattal az objektum *Süldő-halom*-ként is adatolható (1945, H. FEKETE 102), ám ez önmagában aligha bizonyítja egy valamikori *Süldő* név meglétét.

A fentiekből adódóan a továbbiakban azt kell megvizsgálni, hogy vannak-e adataink magának a településnévnek az *-s* képzős előfordulására, azaz arra, hogy a *Süldő* helységnév utóbb *-s* képzővel bővült volna. A szakirodalom a településneveknek e képzővel való bővülését néhány esetben kimutatta (lásd ehhez TÓTH V. 2008: 118–26, különösen 126), ami a felvetést elvileg lehetővé teszi. A következőkben tehát két kérdést szükséges más típusú források bevonásával körüljárnunk: egyrészt azt, hogy *Süldő* településnévként adatolható-e esetleg a határnevekben megtalálható *Süldős* formában, másrészt pedig azt, hogy ezek a források adnak-e valamilyen fogódzót a település lokalizációjának ügyében.

3.2. Oklevelek. Az elpusztásodott települések esetében az oklevelek szolgálnak alapvető forrásul azok helyhez kötését illetően. E forráscsoportot természetesen a korábbi kutatók is hasznosították *Süldő* lokalizációja kapcsán, minthogy a települést több mint egy tucatszor említik a különféle oklevelekben. Ám a vélemények már *Süldő* első előfordulásával kapcsolatban sem egyeznek: KARÁCSONYI–BOROVSZKY (1903: 296) és NÉMETH PÉTER (MEZŐ–NÉMETH 1972: 168) a Váradi regestrum egyik jogesetéhez kapcsolják, s (Tisza)Dada környékére lokalizálják, míg GYÖRFFY GYÖRGY az említett települést — az eset kolozsi vonatkozása miatt — Kolozs vármegyébe helyezi, s közelebbi fekvését ismeret-

lennek minősíti (Gy. 3: 370, GYÖRFFY véleményét K. FÁBIÁN is elfogadja: 1997: 127).[7] KARÁCSONYI–BOROVSZKY és NÉMETH álláspontjukat egy 1307-ben kibocsátott oklevél szövegére alapozzák, amelyben a Gutkeled nemzetségbeli Kozma birtokát, *Razin*-t említik: „*Razin* vocata in comitatu de Zoboch iuxta Tyciam, in vicinitate *Sulthe* prope *Dada* existenti" (Dl. 40304, Sopron vm. 1: 67/54, AOklt. 2: 77/164), azaz *Razin* Szabolcs vármegyében fekszik, a Tisza mentén, *Sulthe* szomszédságában, Dada mellett. Az oklevél szövegkörnyezete alapján tehát *Dada* és *Sülte (~ Sülde)* egymás közelében helyezhetők el. Ezt támogatja egy 1345-ben kiadott birtokmegosztó oklevél is, amely Süldőnek a Dada felől eső részét említi (Kállay 1: 187/817).

Igen figyelemreméltó, hogy a középkori magyar hivatalos írásbeliség, az oklevelezés effajta szövegezési eljárásai még a 18–19. században is jellemzik a birtokok leírását vagy éppenséggel a határjárásokat (lásd például Vid és Tedej birtokok határjárását: SZSZBML. IV.A. 9. l. fasc.1. No. 3. 1776). A vármegye kitétele például abban a formában, ahogyan az előbb láttuk, egészen a 19. századig szokásos volt, hogy aztán e századtól kezdve a hivatalos helységnévadásban mindinkább a megye nevével való differenciálás váltsa fel, amely lényegében ugyanazt a funkciót töltötte be, mint az említett oklevelezési eljárás: a hivatalos használatban nemcsak egyedítette a nevet, hanem ezzel együtt lokalizálta is a települést (vö. MEZŐ 1982: 219).

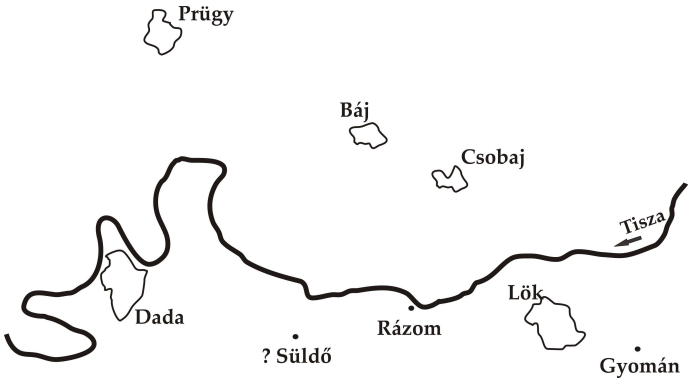
A vármegye megjelölése mellett az oklevelek szövegeiben előforduló közelebbi települések, falvak is segíthetik egy-egy falu lokalizációját, ha azok nagy biztonsággal köthetők helyhez (lásd e módszerre például BENKŐ 2003: 24–7). A fenti oklevélszövegben felbukkanó *Razin* a mai Tiszalök határában, attól nyugatra fekvő középkori település (MEZŐ–NÉMETH 1972: 124, NÉMETH 1997: 162),[8] *Dada* pedig a mai Tiszadadával azonosítható (Cs. 1: 512). Későbbi oklevelekben[9]

[7] Vö. 1229/1550: per pristaldum nomine Forcos, filium Choka de *villa Seldeu* (KARÁCSONYI–BOROVSZKY 1903: 296).

[8] Elsőként (Tisza)lök határjárásakor tűnik fel (1265/1336: *Raazon*, terra, Kállay 1: 8/7, NÉMETH 1997: 162). A 17. században már puszta (1670: *Rázon*, praedium, UC. 145: 6/a). A falut Rázommajor területén tárták fel (BALOGH–NÉMETH 1970: 32–4, GÖRBEDI 1989: 18). A település neve határnevekben is fennmaradt: *Rázomi dűllő* (1864, Pesty: Szabolcs 255) ~ *Rázomi-dűlő* (GÖRBEDI 1989: 249), *Rázomí puszta* (1864, Pesty: Szabolcs 257) ~ *Rázom puszta* (1870, K 62/2, 3, 16) ~ *Rázompuszta* (GÖRBEDI 1989: 249), *rázomi fűz* (1864, Pesty: Szabolcs 257, GÖRBEDI 1989: 249) ~ *Rázomi fűz* (1870, K 62/2, 3), *rázomi füz tava* (1864, Pesty: Szabolcs 257), *rázomi* és Löki *határ árka* (1864, Pesty: Szabolcs 257), *Rázom korcsma* (1870, K 62/11), *Rázom Halma* (1839, T 239) és *Rázom* (1868, T 126; 1916, K 220/2).

[9] Többek közt az alábbi oklevelekben szerepel együtt Süldő, Lök és Gyomán: 1325: Dl. 50766, A. 2: 175/157, Kállay 1: 57/217, F. VIII/6. 88–9, AOklt. 9: 22/21; 1342: Dl. 51170, AOklt. 26: 194/239, Kállay 1: 147/636, Dl. 51187, AOklt. 26: 349/508, Kállay 1: 152/655; 1345: Kállay 1: 188/818; 1347: Kállay 1: 211/920; 1427: Dl. 54563, ÓmOlv. 285–90, Balogh: Középk. okl. 101–3/49.

Süldő mellett föltűnik még *Lök* (ma Tiszalök, Cs. 1: 519),[10] s a határába olvadt *Gyomán* (MEZŐ–NÉMETH 1972: 124, NÉMETH 1997: 82–3),[11] *Szilastelke* (MEZŐ–NÉMETH 1972: 124, GÖRBEDI 1989: 250, NÉMETH 1997: 182), *Gyomtelke* (MEZŐ–NÉMETH 1972: 124, NÉMETH 1997: 83)[12] és *Lengyed* (MEZŐ–NÉMETH 1972: 124, GÖRBEDI 1989: 246, NÉMETH 1997: 121).[13] Mindezt szemléletesen mutatja a 3. térkép.

3. térkép. *A* Süldő*-vel együtt említett települések lokalizációja.*

Az oklevelek szövegrészei nyomán tehát azt állapíthatjuk meg, hogy *Süldő* Dada, illetve Lök határába olvadt település, amely Rázom szomszédságában feküdt. Mielőtt azonban megkísérelném a közelebbi lokalizációját is megadni, egy

[10] Az adatközlők szerint a mai Tiszalök a 15–16. századig a *Lőkös-dűlő* és a *Kövestelek-dűlő* helyén állt (GÖRBEDI 1989: 20, 245, 247), ám a középkori Lök valójában a település mai helyén feküdt, középkori templomát 1944-ben robbantották fel (NÉMETH 1997: 125–6).

[11] A település valószínűleg a *Gyomán-halom* közelében feküdt (GÖRBEDI 1989: 240), s neve a *Kis* és *Nagy Gyomán halom* (1864, Pesty: Szabolcs 258), *Gyomán*, *Gyomán-halom* és *Gyomán-lapos* határnevekben tűnik fel (GÖRBEDI 1989: 240).

[12] Vélhetően *Gyomán*-nal azonos vagy ahhoz tartozó telekhely (MEZŐ–NÉMETH 1972: 124). Az oklevelekben *Gywmtheleke* formában szerepel (1427, Dl. 54563, ÓmOlv. 288, Balogh: Középk. okl. 102/49). NÉMETH PÉTER mindazonáltal úgy véli, hogy a fenti helynév valójában *Somtelke* lehet, minthogy az egy ugyancsak 1427-ben kibocsátott oklevélben (átírva 1428-ban, Dl. 54596) *Swmtheleke* alakban szerepel. Ennek lehetőségét nem tartom ugyan kizártnak, de azt is meg kell említenünk, hogy ez az oklevél meglehetősen sok elírást tartalmaz.

[13] Lokalizációja bizonytalan. *Lengyed* nevű birtok feltűnik Heves vármegyében (korai adataira lásd Gy. 3: 112–3; 1728: *Lengyeldy*, praedium, UC. 9: 11/a, 1731: *Lenged*, praedium, UC. 35: 64). Az oklevelekben a 15. század elején megjelenő, Süldővel együtt szereplő *Lengyed* azonban kétségtelenül Szabolcs vármegyei birtok, melyet — csakúgy mint Süldőt — a Balogsemjén nemzetségbeli Kállay-család birtokol (1421: Df. 54160, Zs. 8: 72/170; Df. 54158, Zs. 8: 74/181; 1427: Dl. 54563, ÓmOlv. 285–90, Balogh: Középk. okl. 101–3/49). A kutatók Tiszalök határában keresik (MEZŐ–NÉMETH 1972: 124, GÖRBEDI 1989: 246, NÉMETH 1997: 121), ám az egykori birtok helyéről a határnevek nem nyújtanak felvilágosítást.

újabb, ezidáig alig figyelembe vett tényezőt, a település birtoklástörténeti viszonyait is célszerű megvizsgálni.

3.3. Birtokosok, nemzetségek. Az oklevelek forrásként való kiaknázásával összefüggésben már megemlítettünk néhány lényeges szempontot, amelyet a névtani szakirodalom ezidáig is segítségül hívott az elpusztásodott települések helyhez kötéséhez: utaltak például a szakemberek az oklevelek szövegkörnyezetének jelentőségére (lásd többek között BENKŐ 2003: 23–5, HOFFMANN 2006a: 68, 2006b, SZENTGYÖRGYI 2007: 25, 2008) vagy a mai határnevek felhasználásának a lehetőségeire (BENKŐ 2003: 24, HOFFMANN 2006a: 74, 2006b: 33, SZENTGYÖRGYI 2007: 29–32 és 41, 2008: 256). Ám mindezeken túl az oklevelek birtokmegerősítő, -megosztó stb. típusai alkalmasak lehetnek a falvakat, településeket birtokló személyek, nemzetségek megállapításához is, s szerencsésebb esetben egészen megbízhatóan nyomon követhető az is, hogy az egyes területeket a különböző korokban kik bírták. Sokszor persze a birtoklástörténet csupán hézagosan deríthető fel, részint mivel a falvak különböző birtokosonként gyorsan cserélődhettek, részint pedig mivel a források fennmaradása is meglehetősen esetleges. A birtoklástörténeti rekonstrukció nyilvánvalóan a viszonylag gazdagon adatolható települések esetében végezhető el tehát jó eséllyel, az oklevéles forrásokban a ritkán szereplő települések kapcsán erre aligha lehetnek komolyabb lehetőségeink.

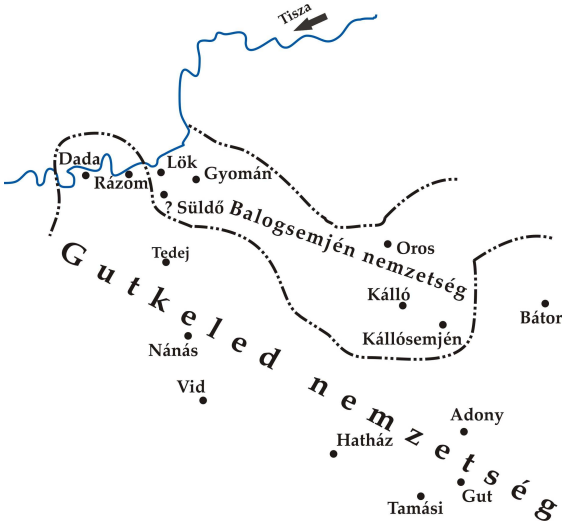
Szabolcs vármegye középkori birtokrendszerének felderítésével kapcsolatban többé-kevésbé szerencsés helyzetben vagyunk, hiszen „még a 16. század közepén is a portáknak több mint 40%-a volt olyan családok kezén, amelyek ősei a korai Árpád-kor ispáni arisztokráciájához tartoztak” (ENGEL 2003: 612). A területen két nagyobb nemzetség, a Gutkeledek és a Balogsemjének, illetve ezek alágai, családjai birtokoltak (lásd ehhez KARÁCSONYI 1900: 192–214, 470–542).

Nánás a 14. század második felében lakatlan, s Kelechen-i Miklós fiának Donch-nak a birtoka, majd a 15. században a Debreceni-uradalomhoz tartozik.[14] A 17. században a részben Nánás határába olvadt Vid falut a 14. században (s még a 15. század elején is) ugyancsak a Gutkeled nemzetség birtokolja (KARÁCSONYI 1900: 505),[15] s a későbbi korokban szintén Nánás határát gyarapító bir-

[14] 1361 (átírva 1439): Dl. 13273; 1411: Dl. 79027, Z. 6: 147/92, Zs. 3: 267/967.

[15] 1312: Df. 265323, AOklt. 3: 101/213; 1313: A. 1: 297/271, AOklt. 3: 230/512; 1338: Z. 1: 532/508; 1355/357: A. 6: 330/208; 1358: A. 7: 71/41, Kállay 2: 63/1288; 1393: Balogh: Középk. okl. 65/25, Dl. 281287; 1397: Zs. 1: 543/4921, Df. 265384; 1411: Dl. 79027, Z. 6: 147/92, Zs. 3: 267/967; 1416: Z. 6: 395/263, Zs. 5: 395/1425, Dl. 79305; 1421: Zs. 8: 308/1010, Df. 221277. A Gutkeledek birtoklásának folyamatossága csupán néhány alkalommal szakad meg: 1393-ban Zsigmond király a birtokot Albisi Dávidnak adományozza (a Gutkeled nemzetség tagjának, Diószegi Dorognak a magvaszakadása miatt), ám még 1397-ben visszakerül a Gutkeled nembeli Dobi-család birtokába. Más alkalommal (1411-ben és 1416-ban) a források arról tájékoztatnak, hogy a birtok a Debreceni-uradalomhoz tartozik, ám 1421-ben ismét a Gutkeled nemzetséghez tartozó Rakamazi-család részbirtoka.

tok, Tedej még a 16. század végén is az e nemzetséghez tartozó családok kezén van.[16]

4. térkép. *Nemzetségek a vizsgált területen az 1300-as években.*

Süldő ugyan az 1307-es oklevél szerint a Gutkeled nemzetség birtokában áll (Dl. 40304, Sopron vm. 1: 67/54, AOklt. 2: 77/164), később azonban a 14. századtól kezdődően s még a 15. században is a Balogsemjén nemzetség egyik falujaként szerepel (KARÁCSONYI 1900: 212, ZOLTAI 1905: 72, MEZŐ–NÉMETH 1972: 121, NÉMETH 1997: 168)[17] csakúgy, mint az oklevelekben vele együtt említett *Lök* és *Gyomán* is (KARÁCSONYI 1900: 212, 213, MEZŐ–NÉMETH 1972: 124–5, GÖRBEDI 1989: 19, 240–1, NÉMETH 1997: 83, 126). *Dada* ellenben a 13. század végétől (KARÁCSONYI 1900: 517, MÓDY 1982: 98, MEZŐ–NÉMETH 1972: 121, NÉMETH 1997: 58) s *Rázom* a 14. század elejétől (KARÁCSONYI 1900: 501, MEZŐ–NÉMETH 1972: 124, NÉMETH 1986: 119, GÖRBEDI 1989: 17–8, NÉMETH 1997: 162, SZEMERÉDY 2005: 24) a Gutkeled nemzetségé.[18]

[16] 1310: A. 1: 202/183, AOklt. 2: 378/865, 866, KARÁCSONYI 1900: 478; 1352: Kállay 2: 12/1085; 1413: Dl. 30766, Zs. 4: 289/1211; 1549: Maksay 2: 701; 1598: DÁVID 2001: 386.

[17] Az 1411-re keltezett oklevélben feltűnő *Sildew* possessio (Z. 6: 147/92, Zs. 3: 267/967, Dl. 79027) nagy valószínűséggel nem egyezik meg az itt bemutatott egykori településsel. A 15. század elején ugyanis az általam tárgyalt település — ahogy azt fentebb láttuk is — a Balogsemjének birtokaként tűnik fel (1370: Kállay 2: 154/1654; 1413: Dl. 62433, Zs. 4: 313/1291; 1421: Zs. 8: 72/170, Df. 54160, Zs. 8: 74/181, Df. 54158; 1427: Dl. 54563, ÓmOlv. 285–90, Balogh: Középk. okl. 101–3/49), míg *Sildew* a Debreceni-uradalomhoz tartozó birtok. Többen a két települést egynek veszik (ZOLTAI 1905: 73, 1926: 110, H. FEKETE 1959: 102, NÉMETH 1997: 168).

[18] 1347 előtt Dadán a debreceni Dózsák birtokrészeket szereztek (MÓDY 1984: 127, MEZŐ–NÉMETH 1972: 121, NÉMETH 1997: 58).

A fent említett nemzetségek birtoklástörténete alapján is nagy valószínűséggel jelenthetjük ki tehát: *Süldő* a Balogsemjének birtokaként nem lokalizálható Nánás déli határába, ahol története során e nemzetség sohasem rendelkezett területtel (lásd ehhez a 4. térképet).

4. *Süldő* pusztulásáról (tehát például arról, hogy lakói elhagyták volna) az oklevelek nem tájékoztatnak, utoljára az 1427-ben kibocsátott birtokmegerősítő oklevélben tűnik fel, s az 1556-os szabolcsi dézsmajegyzékben már sem *Süldő,* sem a korábban vele egyidejűleg említett *Gyomán* és *Lengyed* nem szerepel (BALOGH 1958).

Az egykori település okleveles említései kapcsán kell visszautalnunk arra a kérdésre is, hogy vajon *Süldő* településnévként adatolható-e — a nánási, böszörményi határban lévő névbokor alapján joggal fölvethető — *Süldős* formában. Erre a kérdésre az oklevelek adatainak fényében egyértelműen nemleges választ adhatunk: a település valamennyi középkori adata *-s* képző nélküli névtestet jelez,[19] s kevésbé valószínűsíthetjük, hogy belőle alakulhattak volna a nánási, böszörmény határban álló névbokor tagjai. E határnevek közül a *Süldős* 'határrész' jelentésű forma vélhetően a *süldő* 'fiatal állat, főként disznó, nyúl' jelentésű közszóból, s az ehhez kapcsolódó *-s* 'valamivel való ellátottság'-ot kifejező formánsból jött létre, a névbokor tagjai (*Süldős-halom, Süldős-ér* stb.) pedig szintagmatikus szerkesztéssel keletkezhettek.

Süldő településnek a nánási, böszörményi határneveken alapuló helyhez kötése amúgy — a névtani érvek s az okleveles források adatai mellett is — még további pontokon támadható. Egyrészt a nánási határ *Süldős* területén egykor két elpusztult középkori település *(Vid* és *Pród)* osztozott, illetve a terület már akkor részben Nánás határát gyarapította (lásd Ny. 28, 32, HvT. 2/a, TK 1854), azaz a kutatók valójában nem vették figyelembe, hogy egy-egy település földrajzi kiterjedése mekkora lehetett. Másrészt névbokrok nem csupán elpusztult települések neveiből alakulhatnak, hanem maguk a határnevek is hajlamosak a bokrosodásra, ahogyan ezt fentebb a nánási, böszörményi határban lévő névbokor kapcsán már láttuk is (lásd ehhez még például a nánási határ *Békás* 1819–69, MKFT.; *Békás-ér* 1800, HvT. 40; *Békás-domb* 1855, HvT. 48/3 stb. neveit). Harmadrészt

[19] *1229/1550: *Seldeu,* villa (KARÁCSONYI–BOROVSZKY 1903: 296), 1307: *Sulthe* (Dl. 40304, Sopron vm. 1: 67/54, AOklt. 2: 77/164), 1325: *Sulde,* villa (Dl. 50766, A. 2: 175/157, Kállay 1: 57/217, F. VIII/6. 88–9, AOklt. 9: 22/21), 1342: *Sylde* (Dl. 51170, AOklt. 26: 194/239, Kállay 1: 147/636, Dl. 51187, AOklt. 26: 349/508, Kállay 1: 152/655) ~ *Sulde* (Dl. 51196, AOklt. 26: 422/635, Kállay 1: 154/665), 1345: *Syulde* (Kállay 1: 187/817, 188/818), 1347: *Sulde* (Kállay 1: 211/920), 1370: *Seulde* ~ *Selulde [ɔ: Seulde]* (Kállay 2: 154/1654), 1413: *Sylde* (Dl. 62433, Zs. 4: 313/1291), 1421: *Sylde* (Zs. 8: 72/170, Df. 54160) ~ *Gylde [ɔ: Sylde]* (Zs. 8: 74/181, Df. 54158), 1427: *Swlde,* praedium (Dl. 54563, ÓmOlv. 285–90, Balogh: Középk. okl. 101–3/49) | **~i** 1349: *sulde-i* Mihály fia: Pál (Kállay 1: 229/993), *sulde-i* Syri Pál (Kállay 1: 229/993), 1370: *seulde-i* Sándor (Kállay 2: 154/1654), *[1419–33]: *Sylde-i* Celetus (Dl. 57148).

azonos névtestű határnevek elvileg a nyelvterület több részén is keletkezhetnek, minthogy többségük belső keletkezésű, etimológiailag áttetsző név (lásd ehhez HOFFMANN 1997: 232–3). A minket most közelebbről érdeklő *süldő* lexémát tartalmazó helyneveket például az ország legkülönbözőbb vidékeiről ismerünk: a Veszprém megyei Dabronc határában lévő *Sűdőszállás* (VeMFN. 1: 42), Somogybabod *Südő-gödri-dülő, Südő-gödrön-aluli-dülő* nevei (SMFN. 98), vagy a szabolcsi Nyírcsászári határában fekvő *Sűldőü-szállás* (SZSZMFN. 3: 200).

5. Végezetül már csupán egyetlen kérdés maradt megválaszolatlanul: hová is lokalizálható az egykori *Süldő* település? Azt már az oklevelek szövegeiből is láttuk, hogy a mai Tiszadada vagy Tiszalök környékén kereshető. Közelebbi lokalizációjához a vidék mai határneveit érdemes áttekinteni, hiszen ezek (különösen a térképi források adatai) pontosíthatják a helyhez kötést. A területen sem Görög, sem Lipszky, illetve az első és második katonai felmérés térképlapjai (EKFT., MKFT.) nem mutatnak elpusztult falura utaló neveket, illetve az esetlegesen *Süldő* nevéből alakult névbokrokat sem. PESTY FRIGYES helynévgyűjteményében azonban Prügy település határnevei között szerepel egy *Süldő tó hát* nevű legelő (1864, Pesty: Szabolcs 248), sajnos a hely közelebbi megjelölése nélkül. Ha a térség — különben igen kevés számú — kéziratos és kataszteri térképeit nézzük meg, akkor azt találhatjuk, hogy Prügytől délre (és [Takta]bájtól, Csobajtól nyugatra) adatolható a *Süldő-hát* határnév (1900, T 523), amely a harmadik katonai felmérés térképlapján is feltűnik (HKFT.).

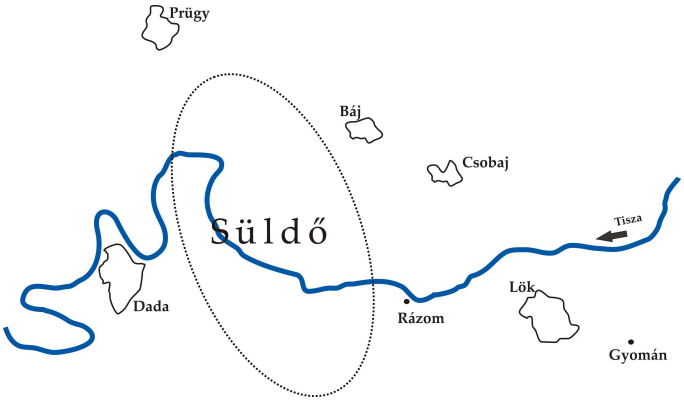
Ha az oklevelek alapján fentebb meghatározott viszonylagos lokalizációt — azt tudniillik, hogy *Süldő* Rázom és Dada mellett van, s vélhetően nem messze Löktől és Gyomántól — összevetjük a határnév által megjelölt hellyel, akkor abból leginkább arra következtethetünk, hogy az egykori település a Tisza jobb partján fekhetett. Ám ennek kapcsán nem hagyhatjuk figyelmen kívül a térség természetföldrajzi adottságait sem. A Tisza tágabb környezetében ugyanis állandóan elöntött területeket, illetve időszakosan víz alatt lévő földeket, mocsarakat, lápokat találhatunk a régiségtől kezdődően egészen a folyó szabályozásáig, azaz a 19. századig (FRISNYÁK 1990: 14, 55, DOBÁNY 2000: 296). A hatalmas kiterjedésű ártér a folyó mindkét partját kísérte: Lököt például 1855-ben, 1876-ban és 1888-ban is árvíz borította (BALOGH 1987: 366), s a jobb parti települések határának legnagyobb részét is nyílt vízfelület, láp, mocsár fedte még a 19. század első felében is (FRISNYÁK 1990: 83, DOBÁNY 1995: 5–6, 2000: 289).

A terület effajta állapotát jól tükrözik a vízszabályozás előtti, 18. századi források, amelyek szerint Báj, Csobaj, Dada, Kenéz és Prügy települések határában pocsolyák, mocsarak vannak, amelyek olykor száraz évszakban sem száradnak ki, és áradások idején az utak néhol járhatatlanok (Szabolcs vm. 1782–85: 28–30). Ugyanezen települések lakói kifogásolják, hogy az árvíz tönkreteszi a vetést és a legelőket (Takács: Parasztvallomások 14–5, 48–49, 53, 65, 67, 119, 157, 187).

A Tisza, Duna, a nagyobb folyók, patakok a 19. századi szabályozásukat megelőzően vélhetően nem csupán a termést veszélyeztették, s a közlekedést nehezítették meg, hanem igen gyakran a medrük közelében fekvő településeket is fenyegették. Az elárasztott falvak lakói ezért aztán elköltöztek a területről, s egyes települések egy-egy nagyobb árvíz után elnéptelenedtek (vö. SZABÓ I. 1966: 170). Süldő pusztulását is talán e tényező hatásainak tulajdoníthatjuk, bár erről — ahogyan erre fentebb már utaltam — a források nem nyilatkoznak.

Az egykori település lokalizációjának ügyében e természetföldrajzi körülményeket szem előtt tartva több lehetőséget is feltehetünk. 1. A település a Tisza bal partján feküdt: ezt vallotta korábban KANDRA (1886: 34) és KARÁCSONYI–BOROVSZKY (1903: 296), továbbá MEZŐ–NÉMETH (1972: 121), akik szerint Tiszadada, illetve később NÉMETH (1997: 168), aki úgy vélte, hogy Tiszalök mai határában állhatott az egykori falu. Az előbbi felvetést (a Dada mellé lokalizálást) támogatja az a fentebb említett oklevél, amely Süldőnek a Dada felől eső részét említi (1345, Kállay 1: 187/817). Az utóbbit (a Lök közelében fekvést) viszont az igazolhatja, hogy Rázomtól délre felbukkan a *Szentimre-tanya* határnév (1889: *Szt. Imre t.*, Kogutowicz; 1900: *Szt. Imre tn.*, T 523), amely esetleg kapcsolatba hozható az egykori *Süldő* Szent Imre tiszteletére emelt kápolnájával (1342, Dl. 51196, AOklt. 26: 422/635, Kállay 1: 154/665). Ha nem is állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy a település magva Dada vagy éppenséggel Lök határában feküdt, az azonban igen valószínűnek tűnik, hogy határa átnyúlt a Tisza jobb partjára is: mégpedig éppen arra a területre (Prügy és Báj térségébe), ahol a *Süldő-hát*, *Süldő-tó-hát* nevek föltűnnek. A régiségben a nagyobb folyók mellett fekvő települések mindkét parti elhelyezkedése másutt is előfordult: a Baranya vármegyei *Csele* például a Duna jobb partján feküdt, ám a határához tartozó földek a folyó túlpartjára is kiterjedtek (Gy. 1: 293–4), a Csongrád vármegyei *Csany* pedig a Tisza mindkét partján rendelkezett földdel és halastavakkal (Gy. 1: 893). 2. Felvethető annak a lehetősége is, hogy a régi faluhely a Tisza egyik partján feküdt, s a fentebb bemutatott földrajzi körülmények miatt utóbb lakói átköltöztek a másik partra. Akár ennek a következménye is lehetett az a 3. lehetőség, mely szerint a folyó mindkét partján fennállhatott egyidőben két ilyen nevű falu is. Arra, hogy azonos néven említsenek két egymás mellett fekvő települést, nem is olyan ritkán találhatunk példát. A közeli Dob egy 1338-ban keltezett oklevélben így kerül elénk: „Item diuisio inter magistrum Stephanum filium laurency fily dicti durugh et magistros Joachinum et Petrum ac Corardum et Keled taliter facta extitisset et ordinata, primo *due possessiones dub* uocate in Comitatu de Zobolch habite iuxta fluuium Tycia adiacentes cum tributo et diuersis vtilitatibus et pertinencys” (Z. 1: 532/508). Ebből azonban még nem következtethetünk arra, hogy két, településként is valóságosan elkülönült *Dob* nevű birtok állt egymás mellett, ugyanis éppen a birtokmegosztás következtében valójában akár egy település két részéről is szó lehetett. A Győr vármegyében fekvő

Árpás viszont a Rába két partján terült el a régiségben és ma is (Gy. 2: 578–9). A Bodrog vármegyei *Szekcső* pedig ma a Duna jobb partján van ugyan (a mai Dunaszekcső), ám a korai időkben a Duna bal parti részét is *Szekcső*-nek nevezték (Gy. 1: 728). A történeti szakirodalomban az ilyesfajta jelenséget — azaz amikor azonos néven említenek két egymás mellett fekvő falut — falukettőződésként tartják számon, ahol utóbb a kettőzött falu egyike vagy esetleg mindkettő megkülönböztető jelzőt kaphatott (vö. SZABÓ I. 1966: 119–26). A Csanád vármegyei Tisza mellett fekvő *Kanizsa* kapcsán látható például, hogy a rév mindkét partján kialakult egy ilyen nevű helység (az egyik Bodrog, a másik Csanád vármegyéhez tartozott), s a Csanádban fekvőt utóbb Révkanizsának nevezték (Gy. 1: 868).

6. térkép. *Az egykori Süldő falu határának feltételezett kiterjedése.*

Visszatérve *Süldő* lokalizációjára, a bemutatott lehetőségeket figyelembe véve nagy valószínűséggel azt állapíthatjuk meg, hogy *Süldő* határa a Tisza jobb partjára (is) átnyúlt (lásd 6. térkép), ennélfogva a mai közigazgatási beosztásnak megfelelően földje vagy annak csupán egy része Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe helyezhető.[20] A település magvának egykori helyét ugyanakkor minden kétséget kizáróan csupán a majdani régészeti kutatások deríthetik fel.

Irodalom

A. = *Anjoukori okmánytár I–VI.* Szerk. NAGY IMRE. Bp., 1878–1891. *VII.* Szerk. TASNÁDI NAGY GYULA. Bp., 1920.

AOklt. = *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res hungaricas tempore regum andegavensium illustranta I–.* Szerk. KRISTÓ GYULA. Bp.–Szeged, 1990–.

[20] 1950-ben a szabolcsi Dadai alsó járásból a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Szerencsi járáshoz került Csobaj, Prügy, Taktabáj, Taktakenéz, Tiszaladány és Tiszatardos, illetve ezek határai (MTS Hnt. 9: 38).

BALOGH ISTVÁN (1958), Szabolcs megye dézsmajegyzéke 1556-ból. In: *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve 1.* Szerk. CSALLÁNY DEZSŐ. Bp., 1960. 144–69.

BALOGH ISTVÁN (1986a), Szabolcs-Szatmár megye története II. XIV–XV. század. In: *Szabolcs-Szatmár megye műemlékei 1.* Szerk. ENTZ GÉZA. Bp. 131–41.

BALOGH ISTVÁN (1986b), Szabolcs-Szatmár megye története II. XVI–XVII. század. In: *Szabolcs-Szatmár megye műemlékei 1.* Szerk. ENTZ GÉZA. Bp. 142–57.

BALOGH ISTVÁN (1986c), Szabolcs-Szatmár megye története II. A szatmári békétől a szabadságharcig. In: *Szabolcs-Szatmár megye műemlékei 1.* Szerk. ENTZ GÉZA. Bp. 157–80.

BALOGH ISTVÁN (1987), Tiszalök (Nyíregyházi járás). In: *Szabolcs-Szatmár megye műemlékei 2.* Szerk. ENTZ GÉZA. Bp. 366–8.

BALOGH ISTVÁN–NÉMETH PÉTER (1970), A honfoglalástól Mohácsig. In: *Szabolcs-Szatmár megyei történelmi olvasókönyv.* Szerk. CSERMELY TIBOR–HÁRSFALVI PÉTER. Nyíregyháza. 17–41.

Balogh: Középk. okl. = *Középkori oklevelek a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban (1300–1525).* Szerk. ÉRSZEGI GÉZA. Nyíregyháza, 2000.

BARCSA JÁNOS (1900), *Hajdu-Nánás város és a hajduk történelme.* Hajdúnánás.

BENKŐ LORÁND (1998), Ómagyar kori helyneveink vizsgálatának néhány szempontja (különös tekintettel a település- és népességtörténeti kutatásokra). In: BENKŐ LORÁND, *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról.* Bp. 111–20.

BENKŐ LORÁND (2003), *Kölpény* és ami körülötte előkerül. In: BENKŐ LORÁND, *Beszélnek a múlt nevei. Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről.* Bp. 20–37.

Cs. = CSÁNKI DEZSŐ, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–III., V.* Bp., 1890–1913.

DÁVID ZOLTÁN (2001), *Az 1598. évi házösszeírás.* Bp.

Df., Dl. = *A középkori Magyarország levéltári forrásai II. (DL.–DF 4.2). Bővített kiadás.* In: Arcanum Adatbázis Kft., CD-ROM, 2003.

DOBÁNY ZOLTÁN (1995), *A taktaközi települések történeti földrajza a 18. század közepétől 1945-ig.* Nyíregyháza.

DOBÁNY ZOLTÁN (2000), A gazdálkodás sajátosságai és változásai a Taktaközben a 18–19. században. In: *Az Alföld történeti földrajza.* Szerk. FRINYÁK SÁNDOR. Nyíregyháza. 289–302.

DRAVICZKY IMRE (1990), *Hajdúnánás földrajzi nevei.* Hajdúnánás.

EKFT. = *Az első katonai felmérés. A Magyar Királyság teljes területe 965 nagyfelbontású színes térképszelvényen. 1782–85.* Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2004.

ENGEL PÁL (2003), Szabolcs megye birtokviszonyai a 14–16. században. In: *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok.* Szerk. CSURKOVITS ENIKŐ. Bp. 600–24.

F. = *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI.* Studio et opera GEORGII FEJÉR. Budae, 1829–1844.

K. FÁBIÁN ILONA (1997), *A Váradi Regestrum helynevei.* Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 13. sz. Szeged.

H. FEKETE PÉTER (1959), *Hajdúböszörmény helyneveinek adattára.* MNyTK. 102. sz. Bp.

FERENCZI ISTVÁN (1994), Eltűnt falvak nyomában. In: *Népismereti dolgozatok 1994.* Szerk. KÓS KÁROLY–FARAGÓ JÓZSEF. Bukarest. 7–17.

FRISNYÁK SÁNDOR (1990), *Magyarország történeti földrajza*. Bp.

GÖRBEDI MIKLÓS (1989), *Tiszalök a századok tükrében.* Helytörténeti olvasókönyv. Tiszalök.

Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I–IV*. Bp., 1963–1998.

GYÖRFFY GYÖRGY (1961), A tatárjárás pusztításának nyomai helyneveinkben. In: *Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum fennállásának 10. évfordulójára.* Szerk. GYÖRFFY LAJOS. Túrkeve. 35–8.

GYÖRFFY GYÖRGY (1963), Magyarország népessége a honfoglalástól a XIV. sz. közepéig. In: *Magyarország történeti demográfiája. Magyarország népessége a honfoglalástól 1949-ig.* Szerk. KOVACSICS JÓZSEF. Bp. 45–62.

HKFT. = *Harmadik katonai felmérés 1869–1887, a Magyar Szent Korona Országai 1:25.000.* Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2007.

HOFFMANN ISTVÁN (1984–1985), A helynévrendszer változásai egy határrésszé vált településen. *MNyj*. 26–27: 103–14.

HOFFMANN ISTVÁN (1997), Utak, lehetőségek történeti helyneveink kutatásában. *MNyTK*. 209: 227–36.

HOFFMANN ISTVÁN (2004), Az oklevelek helynévi szórványainak nyelvi hátteréről. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 1*. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 9–61.

HOFFMANN ISTVÁN (2006a), A Tihanyi alapítólevél három szórványáról: *Huluoodi, Turku, Ursa*. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 2.* Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 67–82.

HOFFMANN ISTVÁN (2006b), *Mortis* birtok leírása a Tihanyi alapítólevélben. *MNyj*. 44: 29–67.

HOFFMANN ISTVÁN (2008), A Tihanyi alapítólevél helynévi szórványainak névrendszertani tanulságai. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 3*. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 9–27.

HvT. 2/a = *A város határának felosztási terve.* 1783. Másolata: 1867. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltárában.

HvT. 39 = *Nánási határban Tisza-ártér térképe.* Készítette: HUDÁCSIK PÁL. 1854. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltárában.

HvT. 40 = *Külső-Tedej és Bűdszentmihály melletti birtok.* Készítette: KOVÁTS GYÖRGY. 1800. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltárában.

HvT. 48/1–4 = *A város adományos és belső tedeji közlegelőből az államkölcsön fedezésére haszonbér alá kiosztott földek térképe.* Készítette: MOLNÁR JÓZSEF. 1855. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltárában.

HvT. 5/b = *A város határának felosztási terve.* Készítette: HANKÓCZY JAKAB. 1783. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltárában.

K 220 = *Tiszabüd. Tiszabüd kataszteri birtokvázlata.* 1–11. szelvények. 1916. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. XV. Gyűjtemények. Térképtár.

K 62 = *Tiszalök mezőváros színes térképvázlata.* 1–3., 11–30., 33., 34. szelvények. Készítették: KAFKA KÁROLY és JINDRÁK FERENC mérnökök. 1870. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. XV. Gyűjtemények. Térképtár.

Kállay = *A nagykállói Kállay-család levéltára I–II.* Bp., 1943.

KANDRA KABOS (1886), Szabolcs vármegye alakulása. In: *Értekezések a Történelmi Tudományok köréből XII.* Szerk. PESTY FRIGYES. Bp. 1–40.

KARÁCSONYI JÁNOS (1900), *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.* Budapest.

KARÁCSONYI JÁNOS–BOROVSZKY SAMU (1903), *Az időrendbe szedett váradi tüzes-vaspróba-lajstrom az 1550-iki kiadás hű másolatával együtt.* Bp.

KMTL. = *Korai magyar történeti lexikon. 9–14. század.* Főszerk. KRISTÓ GYULA. Bp., 1994.

Kogutowicz = Szabolcs megye térképe. Tervezte: KOGUTOWICZ MANÓ. In: *Magyarország vármegyéinek kézi atlasza.* Bp., 1905.

KŐRÖSI SÁNDOR (1972), *Hajdúnánás földrajzi nevei.* Szakdolgozat. Kézirat. Debrecen.

KRISTÓ GYULA (1981), Nyíregyháza kialakulástörténetének problémái. *NÉ.* 6: 27–39.

LIZÁK DORINA HAJNALKA (2009), *Csengerújfalu határának helynevei.* Tudományos diákköri dolgozat. Kézirat. Debrecen.

Maksay = MAKSAY FERENC, *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I–II.* Bp., 1990.

MESTERHÁZY KÁROLY (1982), Hajdú-Bihar megye területének kora Árpád-kori településtörténeti vázlata. In: *Hajdú-Bihari kéziratos térképek II.* Szerk. GAZDAG ISTVÁN. Debrecen. 79–89.

MEZŐ ANDRÁS (1982), *A magyar hivatalos helységnévadás.* Bp.

MEZŐ ANDRÁS–NÉMETH PÉTER (1972), *Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára.* Nyíregyháza.

MKFT. = *A második katonai felmérés. A Magyar királyság és a Temesi bánság nagyfelbontású, színes térképei.* 1819–69. In: Arcanum Adatbázis Kft., DVD, 2005.

MÓDY GYÖRGY (1973), A falutelepülés külső kerete a honfoglalás utáni első századokig. In: *Hajdúnánás története.* Szerk. RÁCZ ISTVÁN. Hajdúnánás. 21–32.

MÓDY GYÖRGY (1982), Hajdú-Bihar megye településtörténeti vázlata a török hódoltságig. In: *Hajdú-Bihari kéziratos térképek II.* Szerk. GAZDAG ISTVÁN. Debrecen. 90–102.

MÓDY GYÖRGY (1984), A falutól a mezővárosig. In: *Debrecen története 1693-ig I.* Szerk. SZENDREY ISTVÁN. Debrecen. 99–131.

MÓDY GYÖRGY (1998), Nyugat-Bihar és Dél-Szabolcs települései a XIII. század végéig. In: *A debreceni Déri Múzeum Évkönyve. 1995–1996.* Szerk. MÓDY

GYÖRGY közreműködésével SZ. MÁTHÉ MÁRTA és SELMECZI LÁSZLÓ. Debrecen. 165–90.

MÓDY GYÖRGY (1999), Nyugat-Bihar és Dél-Szabolcs települései a XIV. században. In: *A debreceni Déri Múzeum Évkönyve. 1997–1998.* Szerk. SZ. MÁTHÉ MÁRTA–SELMECZI LÁSZLÓ. Debrecen. 219–44.

MOLNÁR JÓZSEF (1938), Hajdúnánási határnevek és azok hagyományai. In: *Hajdúnánási Református Gimnázium Értesítője*. Hajdúnánás. 7–18.

MTS Hnt. 9. = *Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. 9. Borsod-Abaúj-Zemplén megye.* Szerk. TURKOVICS BARNABÁS. Bp., 1996.

NÉMETH PÉTER (1986), Szabolcs-Szatmár megye története I. XI–XIII. század. In: *Szabolcs-Szatmár megye műemlékei 1.* Szerk. ENTZ GÉZA. Bp. 115–30.

NÉMETH PÉTER (1997), *A középkori Szabolcs megye települései.* Nyíregyháza.

Ny. 28 = *A város tagosítási térképének tervrajza* (Hajdúböszörmény). 1856. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltárában.

Ny. 32 = *A vidi puszta rész táblája, mely Hajdúböszörmény város birtoka volt és lakosai között felosztotta.* Készítette: RICHTER MIHÁLY. 1794. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltárában.

NYÁRÁDI ZSOLT–SÓFALVI ANDRÁS (2007), Elpusztult középkori falvak Udvarhelyszéken. *Örökségünk. Történelem – Népélet – Néphagyomány* 1: 18–20.

ÓmOlv. = *Ó-magyar olvasókönyv.* Szerk. JAKUBOVICH EMIL–PAIS DEZSŐ. Pécs, 1929.

PÁSZTOR ÉVA (2008), Határrésszé vált települések névbokrosodásának elméleti kérdései. In: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai.* Szerk. BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ. Bp. 217–22.

Pesty: Szabolcs = MIZSER LAJOS, Szabolcs megye Pesty Frigyes 1864. évi helynévtárában. In: *A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve.* Nyíregyháza, 2000. 227–372.

RÁCZ ANITA (1999), K. FÁBIÁN ILONA, A Váradi Regestrum helynevei. Ismertetés. *MNyj.* 36: 159–65.

RÁCZ ISTVÁN szerk. (1973), *Hajdúnánás története.* Hajdúnánás.

SMFN. = *Somogy megye földrajzi nevei.* Szerk. PAPP LÁSZLÓ–VÉGH JÓZSEF Bp., 1974.

Sopron vm. = *Sopron vármegye története. Oklevéltár. I. (1156–1411).* 1889., *II. (1412–1653).* 1891. Szerk. NAGY IMRE. Sopron.

SZABÓ ISTVÁN (1963), Magyarország népessége az 1330-as és az 1526-os évek között. In: *Magyarország történeti demográfiája. Magyarország népessége a honfoglalástól 1949-ig.* Szerk. KOVACSICS JÓZSEF. Bp. 63–114.

SZABÓ ISTVÁN (1966), *A falurendszer kialakulása Magyarországon. X–XV. század.* Bp.

Szabolcs vm. 1782–85 = *Szabolcs vármegye (1782–1785).* Szerkesztette, a bevezető tanulmányt írta és fordította PÓK JUDIT. Nyíregyháza, 1996.

SZEMERÉDY MIKLÓS (2005), *A Gut-Keled nemzetség és a Guti erdő.* Debrecen.

SZENTGYÖRGYI RUDOLF (2007), A Kesztölcről Fehérvárra menő hadút. *NÉ.* 29: 23–47.

SZENTGYÖRGYI RUDOLF (2008), A Tihanyi alapítólevél latin szövege és helyneveinek lokalizálása. In: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai.* Szerk. BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ. Bp. 255–67.

SZSZBML. IV.A. 9. l. fasc.1. No. 3. 1776 = Tedej és Vid határjárása. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. Határjárási iratok (Metales).

SZSZMFN. 3. = JAKAB LÁSZLÓ–KÁLNÁSI ÁRPÁD, *A nyírbátori járás földrajzi nevei.* Nyírbátor, 1987.

T 126 = *Tiszabüd határában rendezett úrbéri, egyházi és községi birtokokat kitüntető térkép.* Készítette: KANZSAI SÁMUEL, mérnök. 1868. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. XV. Gyűjtemények. Térképtár.

T 239 = *Tiszalök. Tiszalök városa határának az urbéri törvények szerint elkülönözve tagosítódott térképe.* 1839. KÉRY ISTVÁN, mérnök. Hitelesítette: SEXTY JÓZSEF, mérnök 1883. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. XV. Gyűjtemények. Térképtár.

T 523 = *Szikszó és Tiszadob.* Kiadja: a kereskedelemügyi m. kir. minisztérium. POSNER és fia. Bp., 1900. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár. XV. Gyűjtemények. Térképtár.

Takács: Parasztvallomások = TAKÁCS PÉTER, *Parasztvallomások a dadai járásból 1772.* Nyíregyháza, 1987.

TK 1854 = A' hajdu városok kerülete' választó kerületekre felosztásának területi térképe. Készítette: HUDÁCSIK PÁL. [1848]. In: *Kéziratos térképek az Országos Széchenyi Könyvtár Térképtárában.* Arcanum Adatbázis Kft., DVD-ROM, 2007.

TORMA ISTVÁN (1981), A földrajzi nevek és a régészet. *MNyTK.* 160: 207–9.

TÓTH VALÉRIA (2008), *Településnevek változástipológiája.* Debrecen.

UC. = *Urbáriumok és összeírások a Magyar Országos Levéltárban (Urbaria et conscriptiones).* Iratanyag 1527 és a 19. század közötti időszakban. In: Arcanum Adatbázis Kft., CD., 2004.

VÁRNAGY ANTAL (1991), Elpusztult helységek a hajdani Hőgyészi Uradalom területén. In: *A Völgység két évszázada. Előadások és tanulmányok az 1990. október 20–21-i bonyhádi történészkonferencián.* Szerk. SZITA LÁSZLÓ–SZŐTS ZOLTÁN. Bonyhád. 185–97.

VeMFN. = *Veszprém megye földrajzi nevei. I. A Tapolcai járás.* Szerk. BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC. Bp., 1982.

WEIDLEIN JÁNOS (1934), Elpusztult falvak Tolnában és Baranyában. *Századok.* Pótfüzet. 611–30.

WEIDLEIN JÁNOS (1935), A dűlőnévkutatás történeti vonatkozásai. *Századok.* Pótfüzet. 665–92.

WEIDLEIN JÁNOS (1936), Dűlőnév és telepítéstörténet. *MNy.* 32: 20–33.

Z. = *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XII.* Szerk. NAGY IMRE–NAGY IVÁN–VÉGHELY DEZSŐ–KAMMERER ERNŐ–LUKCSICS PÁL. Pest, majd Bp., 1871–1931.

ZOLTAI LAJOS (1905), Debreczen és vidékének urai az Árpádkor végén és az Anjou-korban. 1200–1400 közt. *Debreceni Képes Kalendárium.* Debrecen. 50–90.

ZOLTAI LAJOS (1908), Birtokos nemes urak és jobbágy népesség Debreczen város és Hajdu vármegye területén a XVI. század második felében. *Debreceni Képes Kalendárium.* Debrecen. 101–15.

ZOLTAI LAJOS (1926), Eltűnt falvak és elfelejtett régi helynevek Hajduvármegye mai területén. *Debreceni Képes Kalendárium.* Debrecen. 104–13.

Zs. = *Zsigmondkori oklevéltár*. *I.* (1387–1399), *II/1*. (1400–1406), *II/2.* (1407–1410). Összeállította MÁLYUSZ ELEMÉR. Bp., 1951–1958. *III.* (1411–1412) *IV.* (1413–1414) *V.* (1415–1416) *VI.* (1417–1418) *VII.* (1419–1420). Összeállította MÁLYUSZ ELEMÉR, kéziratát kiegészítette és szerkesztette BORSA IVÁN. Bp., 1993–2001. *VIII.* (1421) *IX*. (1422) *X*. (1423) BORSA IVÁN–C. TÓTH NORBERT. Bp., 2003–2007.